

Κριμαία 1979 – 2013, σοβιετική – μετασοβιετική

Μαριάννα Κορομηλά

Πρωτοείδα την Κριμαία τον Νοέμβριο του 1979. Την αντίκρισα από τη θάλασσα, όπως όλοι οι πρόγονοι, επί χιλιετίες. Άλλοι αφήνοντας πίσω το Ιόνιο και το Αιγαίο, άλλοι αποπλέοντας από την Προποντίδα και τον Βόσπορο ή τα λιμάνια της Σινώπης και της Τραπεζούντας, της Απολλωνίας-Σωζοπόλεως, της Ίστριας, της Κωνσταντζας, του Σουληνά, της Οδησσού, της Αζοφικής και του Καυκάσου.

Πάντα από τη θάλασσα την αντίκριζαν και οι Δυτικοί, Βενετοί και Γενοβέζοι, Σαρδήνιοι, Γάλλοι, Άγγλοι, Σουηδοί, Γερμανοί και λοιποί, ναυτικοί και έμποροι, περιηγητές και έποικοι.

Από τη στεριά και τα ενδότερα, δηλαδή την στέπα πίσω από τα βουνά της παράκτιας ζώνης, την προσέγγιζαν μόνον οι λογής Βάρβαροι. Επί χιλιετίες κι αυτοί, κυρίως όμως από την Ύστερη Αρχαιότητα έως τον Ύστερο Μεσαίωνα (που δεν ξέρω πότε τελείωσε).

Θυμάμαι τους χτύπους της καρδιάς μου βλέποντας από το πλοίο τις κορφές των βουνών πάνω από τη Γιάλτα, αυτών των βουνών που καθόρισαν τον χαρακτήρα και τις ιστορικές εξελίξεις της στενής παραθαλάσσιας ζώνης, εκεί όπου εγκαταστάθηκαν οι Έλληνες, προστατευμένοι από τους παγωμένους ανέμους που σαρώνουν την κριμαϊκή στέπα, προφυλαγμένοι κι από τις αλλεπάλληλες καθόδους των δεκάδων λαών που σάρωσαν την ουκρανορωσική στέπα κατευθυνόμενοι προς τη Δύση. Είναι σαν τείχη τα βουνά με τις απότομες πλαγιές, που χωρίζουν τον Νότο από την υπόλοιπη χερσόνησο. Αν δεν υπήρχε τούτο το φυσικό εμπόδιο, θα ήταν αδύνατον να αναπτυχθεί ο πολιτισμός στον Νότο. Μία στενή λουρίδα γης ανάμεσα στα ριζοβούνια και τα άγρια βάθη της Μαύρης Θάλασσας.

Πλησίαζε το κρουαζιερόπλοιο στο λιμάνι της Γιάλτας και με είχε καταλάβει η ανυπομονησία. Όσπου, φτάνοντας σχεδόν, άρχισα να διακρίνω ένα πλήθος στην αποβάθρα. Κάτι παράξενο συνέβαινε. Χιλιάδες άνθρωποι είχαν συγκεντρωθεί για να παρακολουθήσουν την άφιξη του πλοίου. Αλλά αυτοί οι μύριοι –δίχως υπερβολή θα ήταν πάνω από δέκα χιλιάδες–, παρασημοφορημένοι εργάτες ορυχείων, μεταλλείων, εργοστασίων, που είχαν σταλεί στην Κριμαία για να επιβραβευθούν οι επιδόσεις τους πάνω από τη νόρμα και ο σοβιετικός πατριωτισμός τους, να ζεσταθούν τα

κοκαλάκιά τους, να αποθεραπευτούν από τη φυματίωση, να ισιώσει λίγο το σώμα τους και να αισθανθούν ότι δεν πήγε εντελώς χαμένη η άχαρη ζωή τους, είχαν κατέβει στην προκυμαία φορώντας τα ρούχα των διακοπών, τηςσχόλης και των σανατορίων: πυτζάμες.

Είχα μείνει άφωνη. Κρύος ιδρώτας με έλουζε, ζεστά δάκρυα έτρεχαν από τα μάτια μου. Καταπλέαμε προς μία φυλακή. Ήταν αδύνατον να κρυφτώ πίσω από το δάχτυλό μου. Η κάθε ρίγα της κάθε πυτζάμας ήταν κι ένα κάγκελο φυλακής. Πάνω από εκατό χιλιάδες κάγκελα μας υποδέχονταν, μιλώντας εύλωπτα για όσα είχαμε αποσιωπήσει τόσα χρόνια. Ένα απέραντο στρατόπεδο με ανθρώπους δίχως ταυτότητα, δίχως υπόσταση, δίχως ελπίδα. Το καλύτερο τους είχε ήδη συμβεί: είχαν έρθει για μερικές εβδομάδες στον μεσογειακότερο και υγιεινότερο τόπο της Σοβιετίας, στη «ζεστή Σιβηρία μου» που έλεγε κι ο φυματικός Τσέχωφ, όταν έφτιαξε τη λευκή ντάτσα του στη Γιάλτα για να περάσει εδώ τα τελευταία χρόνια της τόσο σύντομης ζωής του. Κι όμως ποτέ δεν τον είδαμε με πυτζάμες. Τι είχε μεσολαβήσει από το 1900 ως το 1979; Πώς εκμηδενίστηκαν οι βασικές αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας; Πώς φτάσαμε σε αυτό το «ανέμελο» στρατόπεδο των καταδικασμένων σε μία κρατικοδοσμένη ευτυχία; Άδικο είχε ο Καστοριάδης;

Πήγα έκτοτε αρκετές φορές στην Κριμαία, πάντα από τη θάλασσα. Η εποχή της πυτζάμας έγινε παρελθόν με τη διάλυση του «υπαρκτού», καθώς καταργήθηκαν και οι επιβραβεύσεις των ηρώων της εργατικής τάξης.

Απρίλιος του 2013. Ταξίδι με το Πανόραμα, αεροπορικώς Αθήνα – Κωνσταντινούπολη - Σιμφερόπολη, η πρωτεύουσα της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας που κατέχει σχεδόν όλη την χερσόνησο εκτός από την περιοχή της Σεβαστούπολης, η οποία υπάγεται σε Ειδικό Καθεστώς, επειδή είναι βάση του ουκρανικού στόλου, αλλά και του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας (και θα συνεχίσει να είναι έως το 2042, αν υπάρχει ως τότε Ουκρανία, Μαύρη Θάλασσα κλπ, κλπ).

Έχουν περάσει 21 χρόνια και 8 μήνες από τον αξέχαστο Αύγουστο του 1991, όταν η παραθεριστική Κριμαία βρέθηκε και πάλι στο επίκεντρο της παγκόσμιας ιστορίας. Κάποτε θα μετρούσαμε μία γενιά, τώρα πρέπει να υπολογίζουμε στο ίδιο διάστημα δύο γενιές τουλάχιστον, αν όχι τρεις. Τα smart, ipad, face, twitter κλπ είναι στην ημερήσια διάταξη, οι ταχύτητες με τις οποίες διαδίδεται η ενημέρωση και η επικοινωνία-κάλυψη της μοναξιάς μάς ξεπερνούν, όλα βγαίνουν στη φόρα, φτάνουν αστραπιαία στην άλλη άκρη του κόσμου, τα κοινωνικά πολυμέσα αντικαθιστούν τις κοινωνικές

δομές, χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα –ευτυχώς βλέπονται στο skype, μεγάλη και μοναδική παρηγοριά.

Όχι. Τώρα δεν είδα πωτζάμες. Είπαμε ότι καταργήθηκαν το 1991. Είδα πρόσωπα σκυθρωπά, μουντά, ανέκφραστα, αγέλαστα, κάποτε-κάποτε κι επιθετικά. Είδα φτώχεια απύθμενη. Απερίγραπτη. Δικαιολόγησα την αγένεια. Την έλλειψη «καλών τρόπων», αυτές τις συμπεριφορές και τις χειρονομίες που μπορεί να είναι συμβατικές αλλά δεν παύουν να είναι κι απαραίτητες, ιδίως σε έναν τόπο που συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό παραθεριστών και τουριστών ολόκληρης της Ουκρανίας, όλης της Μαύρης Θάλασσας. Δεν ξέρεις πού αρχίζει η απελπισία και πού η έλλειψη εμπειρίας, πού και πώς αναμειγνύονται με τα τοπικά χαρακτηριστικά, πώς επεμβαίνει η αίσθηση της βαθύτατης ανασφάλειας και δυσαρέσκειας (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής). Δεν αντιλαμβάνεσαι πόσο έχει επιδράσει ο σοβιετισμός σε ηλικίες άνω των 35-40 χρονών, κόσμος που τελείωνε το σχολείο τη δεκαετία του 1980 ή και νωρίτερα, αλλά νιώθεις ότι οι άνθρωποι μεγάλωσαν σε έναν άλλο κόσμο, όπου επικρατούσαν η παράλογη τάξη, η αυθαιρεσία, οι ισοπεδωτικές απόψεις, η βαρβαρότητα. Και οι νεότεροι πετάχτηκαν στη θάλασσα δίχως να γνωρίζουν κολύμπι.

Η τουριστική βιομηχανία μιλάει ελάχιστα ή καθόλου αγγλικά. Συνεννόηση αδύνατη. Μα δεν κατέχει και τους τουριστικούς κανόνες. Είσαι από ξένο παραμύθι σε έναν τόπο που δεν ξέρει (ή δεν θέλει) να σε υποδεχτεί. Εξαιρέσεις υπάρχουν. Τις βλέπεις κι αυτές. Συμπαραστέκεσαι. Παίρνεις μιαν ανάσα.

Βρήκα και δίγλωσσες εκδόσεις, ρωσικά κι αγγλικά (τα ουκρανικά είναι η επίσημη γλώσσα αλλά τα ρωσικά μιλιούνται από όλους), που και που κάποιες πινακίδες σε μουσεία είναι κι αυτές γραμμένες σε δύο γλώσσες, οι αρχαιολόγοι κι άλλοι τοπικοί παράγοντες που μας ξενάγησαν δεν μιλούν ξένη γλώσσα –μπορεί ορισμένοι μόνον να διαβάζουν, μακάρι.

Όμως η κοινωνική αλλοίωση, ύστερα από την εβδομηντάχρονη σοβιετική συμφορά, τις απηνείς διώξεις ανεπιθύμητων εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων, τον Δεύτερο Παγκόσμιο, τις απαγορεύσεις και τον απομονωτισμό, μαζί με τα σημερινά δεινά, την ανεργία, τη μετανάστευση του ενεργού πληθυσμού, την παιδεία, τη διαφθορά των ιθυνόντων, το διχαστικό δίλημμα αυτόνομη Ουκρανία (φιλοαμερικανική ή ό,τι άλλο) ή υπό ρωσική προστασία, τον αντίστοιχο θρησκευτικό διχασμό μεταξύ ουκρανικής και ρωσικής Ορθοδοξίας (κωνσταντινουπολίτικης ή μοσχοβίτικης), αλλά και μεταξύ Ορθοδοξίας και Ουνίας, η απόγνωση που προκαλούν τα αδιέξοδα και δεκάδες άλλοι σημαντικοί ή δευτερεύοντες παράγοντες είναι έκδηλη.

Ναι. Το στεριανό ταξίδι ήταν ενδιαφέρον. Καμιά φορά και συναρπαστικό. Χαίρομαι που σε μερικές ημέρες θα ξαναπάω (για το δεύτερο πανοραμικό ταξίδι στην Κριμαία). Ανυπομονώ να ξαναδώ τον Κιμμέριο Βόσπορο και τα ρωσικά φώτα στα απέναντι παράλια. Την άλλοτε πολυάνθρωπη και πλούσια καστροπολιτεία του Καφφά, που έπεσε στα χέρια των Οθωμανών στις 6 Ιουνίου του 1475. Την αρχαία Χερσόνησο-βυζαντινή Χερσόνα, που τόσο αγαπώ. Και τις καλές κυρίες, τις αρχαιολόγους που δουλεύουν εκεί. Θέλω να ξαναδιαβάσω τον πατριωτικό όρκο των νεαρών Χερσονησιτών που θα υπερασπίζονται την δημοκρατία και τα συμφέροντα της πόλεως, θα αποτρέπουν κάθε συνομοσία, θα υπηρετούν ολόψυχα την προσφιλή γενέτειρα. Να ξαναδώ τις βασιλικές δίπλα στο κύμα, τις χτισμένες από μάρμαρο της Προκοννήσου.

Να δοκιμάσω ξανά τα δέκα γλυκά κρασιά στο παλαιό Οινοποιείο πάνω από τη Γιάλτα. Τα παστά καλαμάρια.

Να μιλήσω για την Ιφιγένεια και τον Ορέστη, για τους Γότθους, τους Αλανούς και τους Χάζαρους, τον Ιουστινιανό τον Ρυνότμητο και την πορφυρογέννητη Άννα, την Χρυσή Ορδή και το δουλεμπόριο, το Ταταρικό Χανάτο, τον Λάμπρο Κατσώνη, την τσαρίνα Αικατερίνη, τον Τολστόι και τον Κριμαϊκό πόλεμο, τους Μουσουλμάνους, τους Καραΐτες, τη Συμφωνία της Γιάλτας.

Θέλω να ξαναδώ τις θαλασσογραφίες του Αϊβαζόφσκι στη γενέτειρά του τη Θεοδοσία.

Αυτή τη φορά ελπίζω να προλάβουμε να πάμε και στο Τσουφούτ Καλέ (το Εβραϊόκαστρο), πάνω από το Μπαχτσέσαράι. Το μόνο που κερδίσαμε τώρα ήταν η γεύση της συνύπαρξης την εποχή των Τατάρων: εδώ οι κυρίαρχοι Μουσουλμάνοι, δυο χιλιόμετρα πιο πάνω το ελληνικό Μέγα Μοναστήρι της Θεοτόκου κι ακόμα πιο πάνω η οχυρωμένη πολιτεία όπου ζούσαν οι Εβραίοι έμποροι (αλλά δεν φτάσαμε ως εκεί, είχε γύρει πια ο ήλιος κι είχε κλείσει ο αρχαιολογικός χώρος).

Όμως σφίγγεται η καρδιά μου για την πραγματικότητα, που δεν μπορείς και δεν πρέπει να αποφύγεις. Αλήθεια, πώς βίωσε η Δύση τα γεγονότα της μετασοβιετικής εικοσαετίας; Πόσο ενδιαφερθήκαμε; Πόση παχυλή άγνοια κι αδιαφορία μας χαρακτηρίζει; Και να πεις ότι δεν ακούσαμε τίποτα για την Ουκρανία, θα το καταλάβαινα ίσως. Αλλά ζήσαμε πάνω από δύο δεκαετίες μαζί με Ουκρανούς οικονομικούς μετανάστες, κυρίως γυναίκες. Ως και το πελοποννησιακό Κρανίδι μετονομάστηκε σε «Ουκρανίδι» λόγω της πυκνότητας των Ουκρανών. Γυναίκες μέσα στα σπίτια μας, ψυχές που

κουβαλούσαν την απελπισία τους και τη μοναξιά τους. Κι εμείς ελάχιστα νοιαστήκαμε να τις πλησιάσουμε παραπάνω. Να μάθουμε τι γίνεται στον τόπο τους, πώς κυλάει η καθημερινότητα στην στέπα.

Μπαίνοντας στο αεροπλάνο για τη Σιμφερόπολη (τι όνομα κι αυτό! αμάν το «ελληνικό όνειρο» της τσαρίνας και του Ποτέμκιν), προσγειώνεσαι σε έναν άλλο κόσμο πριν ακόμα προσγειωθείς στην κριμαϊκή πρωτεύουσα. Αυτή η πλευρά του ταξιδιού είναι δύσκολη. Ίσως η πιο ενδιαφέρουσα, η πιο προκλητική. Σκληρή όσο και η τρέχουσα ζωή.

ΜΚ, 7 Μαΐου 2013

Για την Ιστοσελίδα της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα arpa.gr

Μαλλιारी τοξότες της Σκυθίας με κοιτούν μέσα από εικόνες Παναγίας, έγραψε ο Διονύσης Σαββόπουλος για το τραγούδι «Μαύρη Θάλασσα» (1971)

Επεξεργασία χαρτών: Δημιουργικό Τμήμα Αρχείου Πανοράματος, Φεβρουάριος 2013 (www.aran.gr)